

СЕКЦІЯ 6 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.4

Бойченко М.В.
*кандидат економічних наук,
докторант
Інституту економіки промисловості
Національної академії наук України*

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ОСНОВІ СТАНДАРТУ OHSAS 18001

Проаналізовано та розкрито основні положення стандарту OHSAS 18001, етапи оцінки ризиків, розглянуто перспективи побудови інтегрованої системи управління підприємством на базі міжнародних стандартів. У статті розглядаються особливості та доцільність охорони праці на підприємствах на основі стандарту OHSAS 18001. Запропоновано заходи щодо ефективного застосування методів стандартизації в системі охорони праці.

Ключові слова: стандарт, охорона праці, система управління, ризики, ефективність.

Бойченко Н.В. ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ СИСТЕМЫ ОХРАНЫ ТРУДА НА ОСНОВЕ СТАНДАРТА OHSAS 18001

Проанализированы и раскрыты основные положения стандарта OHSAS 18001, этапы оценки рисков, рассмотрены перспективы построения интегрированной системы управления предприятием на базе международных стандартов. В статье рассматриваются особенности и целесообразность охраны труда на предприятиях на основе стандарта OHSAS 18001. Предложены мероприятия по эффективному применению методов стандартизации в системе охраны труда.

Ключевые слова: охрана труда, стандарт, система управления, риски, эффективность.

Boychenko N.V. FEATURES OF CONSTRUCTION OF THE SYSTEM OF LABOUR PROTECTION ON THE BASIS OF STANDART OHSAS 18001

Analyses and exposed substantive provisions of stages of estimation of risks, the prospects of construction of integrated management system by an enterprise are considered on the base of international standards. In the article features and expedience of labour protection are considered on enterprises on the basis of OHSAS 18001. Measures are offered on effective application of methods of standardization in the system of labour protection.

Keywords: standard, labour protection, management system, risks, effective.

Постановка проблеми. В умовах активізації тенденцій розвитку систем управління на основі міжнародних принципів загострюються питання соціальної відповідальності зокрема та охорони праці взагалі. Охорона праці є одним з найважливіших питань, тому що реалізує конституційне право працівників на охорону їхнього життя та здоров'я. Рівень стану системи охорони праці на підприємстві характеризує рівень розвитку підприємства як соціально-економічної системи взагалі.

Серед важелів забезпечення безпеки праці результативним є використання міжнародного досвіду. Визнання України країною з ринковою економікою орієнтованою в європейський простір зумовлює необхідність формування адекватних систем управління за міжнародними та європейськими стандартами, зокрема з питань безпеки праці на підприємствах. Гармонізація найкращих світових практик, які втілено в основу стандартів на системи управління, є безумовно перспективним напрямом розвитку менеджменту з урахуванням специфіки діяльності, завдань та бізнес-процесів організацій.

Аналіз досліджень та публікацій. Економічні перетворення та іноземний досвід, втілений у міжнародних стандартах на системи управління [1-3], надали нові можливості профілактичної роботи в напрямку охорони праці, які набули нового якісного характеру та потребують розгляду особливостей побудови системи охорони праці на основі міжнародних стандартів.

Наявність нещасних випадків, небезпечних умов праці та необхідність зниження ризиків на виробництві потребують вдосконалення та розвитку підходів до управління охороною праці. О.В. Мартякова, аналізуючи стан системи охорони праці в Україні на макро- та мікрорівнях, обґрунтовано доводить необхідність реформування механізму системи охорони праці, що обумовлено ізолюваністю принципів та підходів управління охороною праці від ринкової економіки [4]. На думку С. Тулупова та В. Сабадаша, управління безпекою праці будується не на окремих факторах, а на управлінні системою «людина-техніка-середовище» [5, с. 113]. Події нещасного випадку, аварії або професійному захворюванню передусе порушення ергономічних норм або умов професійної обстановки. Тобто забезпечення безпеки трудової діяльності залежить від організації виробництва, організації праці, стану техніки і технології, якості предмета праці, інфраструктури. За результатами дослідження [6, с. 209] переважна більшість випадків травматизму відбувається з вини керівників і самих працівників, а основна причина обумовлена людським фактором.

Інструментом для комплексного вирішення цих завдань є стандарт OHSAS 18001 «Системи управління гігієною та безпекою праці» [1], який установлює вимоги до систем управління гігієною і безпекою праці, щоб надати допомогу організаціям в управлінні їхніми ризиками та покращити результативність

такого управління. Необхідність використання методів стандартизації при побудові систем управління доведена світовим досвідом.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у визначенні напрямів та розробці пропозицій щодо підвищення ефективності заходів з охорони праці на основі міжнародного стандарту OHSAS 18001.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стандарт [1] визнає процеси, принципи й термінологію у сфері гігієни і безпеки праці (ГіБП), закладені в нього положення розкривають для вітчизняного виробника потенційно новий підхід до організації діяльності з охорони праці. Розкриємо сутність деяких термінів:

- небезпека – джерело або ситуація, яка потенційно може призвести до травм або погіршення стану гігієни праці людини, завдати шкоди власності, пошкоджувати навколишнє середовище робочого місця чи комбінація цього;

- ідентифікація небезпеки – процес встановлення існування небезпеки та визначання їх характеристик;

- невідповідність – будь-яке відхилення від чинних стандартів, установлених порядків, процедур, інструкцій, робочих процесів системи управління тощо, що могло б безпосередньо чи опосередковано призвести до травми чи хвороби, пошкодження власності, погіршення середовища на робочому місці, комбінація всього цього;

- ризик – поєднання вірогідності та наслідку (наслідків) специфічної небезпечної події [1].

Стандарт регламентує наявність допустимого ризику на виробництві, це ризик, зменшений до такого рівня, який організація може допустити, враховуючи легальні обов'язки та власну політику в галузі безпеки та гігієни праці. Положення цього стандарту можуть застосовуватися до кожної організації незалежно від її організаційно-правової форми, якщо організація вирішила створювати систему управління БіГП, забезпечити її втілення, функціонування і постійне поліпшення, проводити самодекларування відповідності системи стандартизованим вимогам та представляти систему на сертифікацію.

Доцільно розглянути концептуальні підходи до створення систем управління підприємством на основі міжнародних стандартів.

В основу системи безпеки праці покладено цикл Шухарта-Демінга: плануй, виконуй, контролюй, дій, який, маючи базові елементи та реалізуючи процесний підхід, конкретизується для кожного напрямку діяльності.

Так, основними обов'язковими вимогами при втіленні систем управління (якістю, екологією, інформаційною безпекою, безпекою праці тощо) є наявність таких складових:

- політики підприємства, стосовно системи, що втілюється;
- пакету обов'язкових документів щодо опису та регламентації діяльності;
- підготовленого персоналу (сертифіковані аудитори);
- проведення внутрішнього аудиту;
- аналіз невідповідностей;
- здійснення коригувальних дій;
- постійне вдосконалення.

Система управління БіГП включає організаційну структуру, планування, види діяльності, процедури, робочі процеси та ресурси для розвитку, втілення, досягнення, аналізу та підтримання в робочому ста-

ні політики організації в галузі безпеки та гігієни праці.

У контексті вищезазначеного безпека є системою попередження та/або подолання професійних ризиків.

Отже, систему забезпечення професійної безпеки можна представити як систему заходів і засобів, орієнтованих на підвищення економічної ефективності підприємства, яка є значимою та актуальною для усіх складових системи. Структура цієї системи може мати такий вигляд (рис. 1).

Управління безпекою праці полягає у:

- виявленні професійних ризиків, проблемних ситуацій, порушень правил безпеки на конкретних робочих місцях, визначенні причин їх виникнення;
- визначенні потреб у ресурсах (фінансових, людських тощо) і джерел їх задоволення;
- оперативному впливі управляючої системи на керовану, прийнятті рішень щодо мінімізації професійних ризиків;
- зміні умов праці та мінімізації професійних ризиків.

Рис. 1. Система забезпечення професійної безпеки

Підґрунтям створення ефективної системи з охорони праці на підприємстві є діагностичний етап, у якому аналізується наступні складові:

- соціальний – теоретична підготовка персоналу стосовно безпеки праці на виробництві;
- техніко-технологічний – рівень безпеки обладнання, виробничих споруд, технологічного процесу тощо;
- документальне забезпечення систем – наявність інструкцій, положень процедур з техніки безпеки та охорони праці.

При втіленні системи безпеки праці згідно зі стандартом OHSAS 18001 першочерговим завданням є розробка політики, формулювання цілей та аналіз ризиків, у свою чергу ризик являє собою вірогідність події, яка може вплинути на досягнення цих цілей, для того, щоб здійснювати політику та досягати цілей, необхідно ризиками управляти.

Згідно з [7], управління ризиком – це такий процес дії на суб'єкт господарської діяльності, за якого забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх розумне прийняття і зведення ступеня їхнього впливу на нього до мінімально можливих меж, а також розроблення стратегії поведінки даного суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків.

Вважаючи, що основними ризиками у галузі охорони здоров'я є виникнення нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, існує необхідність аналізу причин їх можливого виникнення.

Розглянемо можливі економічні ризики з найбільш актуальних питань діяльності підприємств у комплексі з коротким аналізом відповідних систем управління.

Стандарт [1] містить систему заходів стосовно безпеки праці та управління ризиками, однак документ не конкретизує методи їх реалізації. Ризик-менеджмент займає одне з ключових місць в системі управління гігієною і безпекою праці. Процеси ідентифікації небезпеки, оцінювання ризику та їхні результати повинні стати основою системи БіГП, регламентовані в стандарті «Система управління безпекою та гігієною праці. Основні принципи виконання вимог OHSAS 18001» [2]. Згідно з OHSAS 18001: Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури щодо визначення існуючих небезпек, оцінювання ризиків та впровадження потрібних заходів управління. Це має охоплювати:

- стандартні та специфічні види діяльності;
- діяльність усього персоналу, який має доступ до робочого місця (включаючи субконтракторів та відвідувачів);
- обладнання на робочому місці, яке використовують для роботи цієї організації, тощо.

У стандарті уточнено, що виконання наведених заходів має індивідуальний характер для кожної організації. Тобто оцінювання ризиків вугільної шахти або підприємства з надання перукарських послуг будуть принципово різними. Це обґрунтовує необхідність розробки стандартних методик визначення існуючих небезпек та оцінювання ризиків підприємств за видами економічної діяльності. Зусиллями самих підприємств, які будуть працювати самостійно, таку результативну систему побудувати значно складніше.

Стандарт регламентує, що методологія організації з визначення небезпеки та оцінювання ризику має:

- бути визначена щодо сфери використання, характеру та вибору визначеного часу так, щоб профілактичним заходам було надано пріоритет над протидійними;
- забезпечити класифікацію ризиків та ідентифікацію тих, які треба ліквідувати;
- відповідати операційному досвіду та можливостям використовуваних засобів контролю ризику;
- забезпечувати вихідними даними для прийняття швидких рішень, визначення вимог, виявлення потреби у навчанні персоналу та/чи розробці заходів оперативного контролю;
- забезпечити моніторинг потрібних заходів щодо гарантії ефективності та своєчасного їх виконання.

Відсутність чіткого підходу до формалізації ризиків у сфері охорони праці дає можливість недобросовісним власникам підприємств уникати відповідальності у випадках невиконання зобов'язань щодо забезпечення належних умов праці. Необхідно враховувати ступінь ризику виробництва, рівень і тяжкість травматизму, види професійних захворювань.

Рекомендуємо такі етапи оцінки ризиків:

- ідентифікація ризиків;
- ідентифікація джерел ризиків;
- ідентифікація наслідків ризиків;
- визначення значущості ризиків за тяжкістю наслідків;
- визначення фінансових втрат при виникненні ризиків.

Ці етапи нададуть можливість виявити та впливати на самі причини виникнення безпечних факторів на виробництві.

Важливим при побудові системи управління безпекою та гігієною праці є розробка оптимального пакету документів, щоб ця система не перетворилася на паперовий тягар, марну трату часу та коштів. Це можливо лише за умов розробки специфікацій даного стандарту (будівельна компанія, шахта, металургійний комбінат тощо) зусиллями вчених та практиків. У той же час стандартизація вимог сприятиме координації зусиль держави, власників підприємств та персоналу в напрямках побудови результативних систем безпеки праці на виробництві, зменшенню нещасних випадків та підвищенню рівня соціального розвитку.

Таким чином, особливості побудови системи охорони праці на основі стандарту OHSAS 18001 полягають у наступному:

- необхідності розвитку робіт з стандартизації в галузі охорони праці за видами економічної діяльності на макrorівні;
- створенні сучасної гармонізованої з міжнародними стандартами нормативної бази в галузі охорони праці;
- розробці стандартизованої методики оцінювання ризику та управління ризиком для підприємств за видами економічної діяльності;
- розробці за видами ризиків методики розрахунку економічної ефективності профілактичних заходів перед протидійними;
- втіленні на підприємствах інтегрованих систем управління з урахуванням кращих світових практик задля досягнення максимального синергетичного ефекту;
- розробці механізму тісного взаємозв'язку системи пільг та економічних заходів (покарання та заохочення) в залежності від стану системи управління гігієною та безпекою праці на підприємстві.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Запропоновано концептуальні підходи задля ефективної реалізації стандартизації в галузі охорони праці, наведено основні етапи оцінки ризиків, які є необхідними задля визначення та здійснення необхідних заходів з оптимізації та мінімізації ризиків.

Втілення систем управління гігієною та безпекою праці за ДСТУ OHSAS 18001:2010 є можливим лише за умов практичної реалізації закладених принципів, зростання ролі та місця принципів попереджальних дій та постійного поліпшення, а ефективність можлива лише за умов раціонального сполучення підсистем управління в інтегровану систему управління на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги: ДСТУ OHSAS 18001:2010 (OHSAS 18001:2007, IDT). – [Чинний від 2011-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2011. – 20 с.
2. Система управління безпекою та гігієною праці. Основні принципи виконання вимог OHSAS 18001 ДСТУ-П OHSAS 18002:2006 (OHSAS 18002:2000, IDT). – [Чинний від 2007-07-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – 45 с.
3. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 9001:2009 (ISO 9001:2008, IDT). – [Чинний від 2009-09-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 26с.
4. Мартякова Е.В. Реформирование экономического механизма управления охраной труда в Украине / Е.В. Мартякова // Охрана труда. – 1998. – № 6. – С. 9-12.
5. Тулупов В.В. Судова експертиза порушень у галузі безпеки життєдіяльності, охорони праці та ергономічного забезпечення / С.Д. Тулупов, В.В. Сабадаш // Вестник Харьковского национального автомобильно-дорожного университета. – 2006. – № 32. – С. 113-116.

6. Зубков М.Э. Трансформация производственно-хозяйственной деятельности и изменения в культуре охраны труда в строительной отрасли России в период 1993–2010 гг. / М.Э. Зубков, В.И. Томасов // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2012. – № 1(40), Ч. 1. – С. 204-211.
7. Ус М.Ф. Економічний ризик та методи його вимірювання : навчально-методичний посібник для студентів денної і заочної форми навчання / Ус М.Ф., Гадецька З.М. – Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2005. – 64 с.

УДК 331.582:338.22

Кравець І.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Хмельницького національного університету*

Кравець С.А.

*студентка
Хмельницького національного університету*

ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню сучасної трудоворесурсної ситуації у Хмельницькій області у контексті демографічних аспектів розвитку. Основна увага зосереджена на виявленні впливу демографічних процесів на відтворення трудового потенціалу регіону, а також на необхідності впровадження заходів щодо подолання негативних явищ у цій сфері.

Ключові слова: демографічний розвиток, народжуваність, смертність, відтворення трудового потенціалу.

Кравець І.М., Кравець С.А. ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВОСПРОИЗВОДСТВА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Статья посвящена исследованию современной трудоворесурсной ситуации в Хмельницкой области в контексте демографических аспектов развития. Основное внимание сосредоточено на выявлении влияния демографических процессов на воспроизводство трудового потенциала региона, а также на необходимости внедрения мер по преодолению негативных явлений в этой сфере.

Ключевые слова: демографическое развитие, рождаемость, смертность, воспроизводство трудового потенциала.

Kravec I.M., Kravec S.A. DEMOGRAPHIC ASPECTS OF LABOR POTENTIAL REPRODUCTION KHMELNYTSKY REGION

The article investigates the modern labor resource situation in the Khmelnytsky region in the context of demographic aspects. The main focus is on identifying the impact of demographic processes of reproduction of labor potential, as well as the need to introduce measures to overcome the negative phenomena in this area.

Keywords: population growth, fertility, mortality, reproduction of labor potential.

Постановка проблеми. У забезпеченні стабільного і безпечного розвитку будь-якої держави, зокрема й України, важливу роль відіграє демографічний чинник, а відтак, проблеми оптимального демографічного розвитку варто розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування. Саме від демографічних характеристик працездатного населення країни і показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу і, як наслідок, розмір сукупного національного доходу [1, с. 280]. У свою чергу якісні та кількісні характеристики трудового потенціалу визначають ефективність та інноваційність виробництва, швидкість адаптації економіки до світових глобальних процесів.

Вивчення закономірностей та факторів формування трудового потенціалу, зокрема і демографічного, невід'ємно пов'язано із функціонуванням ринку праці – найважливішого елемента ринкової економіки [2, с. 140]. Розвиток негативних демографічних процесів, які впливають на зменшення трудоворесурсного потенціалу, становить загрозу національній безпеці держави і вимагає невідкладних системних дій з її відвернення та вжиття упереджувальних заходів щодо нейтралізації руйнівних наслідків. Зволікання з вирішенням демографічних проблем несе в собі небезпеку ослаблення політичного та економічного

впливу України у світі, робить можливим перерозподіл національних ресурсів та національного потенціалу України на користь інших держав [3, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь розробленості даної проблеми досить високий. Дослідженням різних аспектів відтворення трудового потенціалу займалися такі вчені, як О.М. Грішнова, О.О. Беляєв, Г. Дмитренко, М.І. Долішній, А.М. Колот, І.С. Кравченко, Ю.М. Краснов, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова. Свій вклад у визначення проблематики з питань формування та використання трудового потенціалу і його складових внесли такі відомі вчені, як М. Голдін, В. Дієсперов, В. Злупко, О. Котляр, В. Костаков, М. Скаржинський, К. Якуба та інші. Незважаючи на досить ґрунтовні дослідження, є підстави вважати, що залишаються недостатньо опрацьованими особливості відтворення трудового потенціалу країни у регіональному розрізі з урахуванням важливої участі у цьому процесі демографічного фактора.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій щодо відтворення трудового потенціалу Хмельницького регіону в контексті демографічних аспектів розвитку, визначення напрямів подолання негативних явищ у цій сфері та формування цілісного підходу до процесу відтворення трудового потенціалу з урахуванням демографічного фактора.